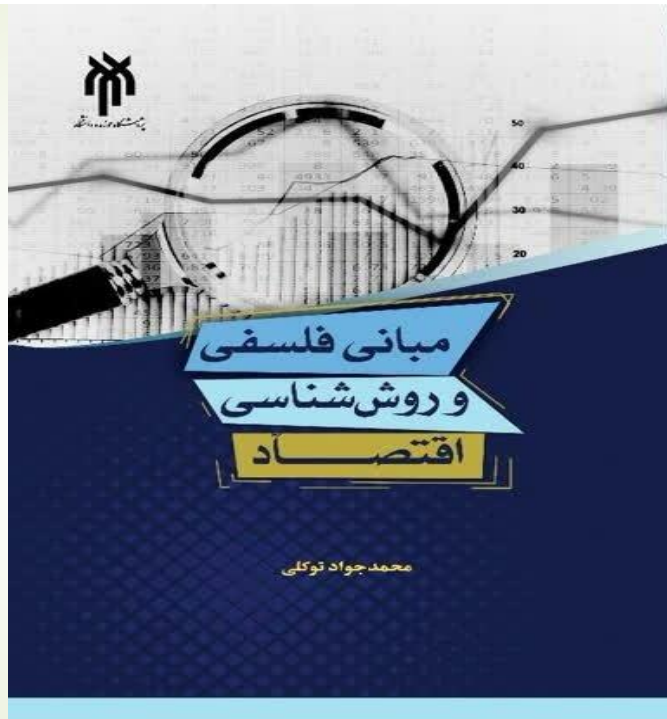

دانشگاه سندھ

دانشگاه سندھ

فصل هفتم

مبانی ارزش‌شناختی اقتصاد اسلامی

مدرس: محمدعلی مولائی

کتاب مبانی فلسفی و روش‌شناسی اقتصاد نوشته محمدجواد توکلی انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

فصل ۷: مبانی ارزش‌شناختی اقتصاد اسلامی

• مقدمه

• هدف کلی و اهداف رفتاری

• رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی

• کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی

• مفهوم‌شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی

• زمینه‌های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه‌ای و کاربردی

• ارزش انسان و طبیعت

• ارزش‌های محوری در اقتصاد اسلامی

• ورود نظام‌مند ارزش‌ها در اقتصاد اسلامی

• ورود ارزش‌ها در علم اقتصاد اسلامی

• نتیجه‌گیری

مجلس شورای اسلامی

هدف کلی و اهداف رفتاری

هدف کلی و اهداف رفتاری:

- هدف کلی این فصل تبیین مبانی ارزش شناختی اقتصاد اسلامی است.
- برای اهداف رفتاری پس از مطالعه این فصل می توان موارد زیر را توضیح داد:
  - رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی
  - کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی، اخلاق کاربردی و حرفه ای در اقتصاد اسلامی
  - عدم نسبیّت ارزش ها در اقتصاد اسلامی
  - ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی
  - ارزش انسان و طبیعت
  - مکتب اخلاقی در اقتصاد اسلامی

• مقدمه

➤ هدف کلی و اهداف رفتاری

مقدمه:

- ❖ مبانی ارزش شناختی اقتصاد اسلامی ناظر به رویکرد اقتصاد اسلامی نسبت به ارزش، مفاهیم ارزشی و فروض ارزشی است که نظریات اقتصاد اسلامی را تحت تأثیر قرار می دهند.
- ❖ اثر پذیری اقتصاد اسلامی از مبانی ارزشی به صورت خاص در مباحث اقتصاد رفاه با رویکرد اسلامی و چگونگی سیاستگذاری اقتصادی ظاهر می شود.
- ❖ تغییر در مبانی ارزشی می تواند خود را در شاخص های اقتصادی نیز نمایان کند.
- ❖ در این فصل پس از مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی، چگونگی ورود ارزش ها در نظریات اقتصاد اسلامی بررسی می شود.
- ❖ همچنین ضمن معرفی مکتب اخلاق هنجاری اسلامی، آثار گزینش این مکتب اخلاقی ر سیاست گذاری اقتصاد اسلامی تجزیه و تحلیل می شود.

• مقدمه

➤ هدف کلی و اهداف رفتاری

• کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی

کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی :

❖ بسیاری از اقتصاددانان مسلمان تلاش کرده اند تا اقتصاد اسلامی را به عنوان دانشی ارزشی و اخلاقی معرفی کنند که این امر نشان از کارکرد والای اخلاق در اقتصاد جامعه اسلامی است. اهمیت این مسئله شامل موارد زیر می گردد:

نظام اقتصادی جامعه اسلامی در خدمت نظام فرهنگی و اخلاقی آن قرار می گیرد.

کارکرد اخلاق اسلامی در تسهیل روابط اقتصادی و جبران شکست بازار است

کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی :

❖ برخی این شبهه را مطرح می کنند که پایبندی به محدودیت های اخلاقی و بازاری متأثر از رفتار مسلمانان نمی تواند به عنوان پایه یک علم اقتصاد جدید موسوم به علم اقتصاد اسلامی قرار داد.

❖ در پاسخ به شبهه یاد شده برخی از پژوهش گران مسلمان، اقتصاد اسلامی متمایز از اقتصاد متعارف را با اتکاء به تحلیل رفتار افرادی معرفی می کنند که هوای نفسشان را کنترل می کنند.

❖ نفس در دیدگاه اسلامی بصورت نوعی ماهیت انسانی تعریف شده که خدا را فراموش کرده و فقط به دنبال لذت های این جهان است.

❖ بیشتر کتابهای اقتصادی، اقتصاد را به عنوان علم مطالعه قوانین مؤثر بر رفتار افراد دارای هوای نفس معرفی می کنند که خواسته های زمینی نامحدودی دارند.

کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی :

❖ در رویکرد اسلامی اخلاق می تواند به عنوان فیلتر برای تصفیه تقاضا ها پیش از ورود به بازار عمل کند. اخلاق باعث تعدیل انتخاب های مصرف کنندگان و تولید کنندگان و هماهنگ سازی آن با نیازهای زندگی اجتماعی می شود.

❖ اقتصاد اسلامی ابعاد معنوی انسان را در کنار ابعاد مادی اش در نظر می گیرد. به همین دلیل عامل اقتصادی کامل در گرداب بازی مادی بیشینه سازی نفع شخصی گرفتار نمی شود.

❖ از نگاه اقتصاد اسلامی دست نامرئی بازار و دست مرئی دولت نمی تواند باعث هماهنگی منافع شود بلکه دست نامرئی اخلاق می تواند به عنوان مکمل ساز و کار بازار عمل کند. و همچنین با تربیت عاملان اقتصادی بر تصمیمات آنان اثر بگذارد.

• مقدمه

➔ هدف کلی و اهداف رفتاری

• رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی

• کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی

رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی:

تعامل دوحوزه مطالعاتی اخلاق
و اقتصاد اسلامی

رابطه نهاد اخلاق و اقتصاد
اسلامی

رابطه اخلاق و
اقتصاد

رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی:

- ❖ مطالعات اخلاق اسلامی اقتصاد دانان مسلمان را در تدوین نظریه اخلاق هنجاری در اقتصاد اسلامی یاری می کند.
- ❖ همچنین گسترش ادبیات اخلاق اقتصاد اسلامی نیز می تواند با طرح سوال های جدید و عرضه روشهای جدید مطالعاتی به تقویت ادبیات اخلاق اسلامی کمک کند.
- ❖ اهمیت رابطه کارکردی نهاد اخلاق و اقتصاد در جامعه اسلامی به این دلیل است که بسیاری از اندیشمندان مسلمان تلاش کرده اند تا اخلاق اسلامی را به عنوان عاملی جهت حفظ تعادل در نظام اقتصادی اسلام معرفی کنند.
- ❖ بعنوان نمونه چپرا با معرفی سازو کار تسویه اخلاقی در جامعه اسلامی این ادعا را مطرح می کند که نظام اقتصادی اسلامی با مشکلات دولت های رفاه رو به رو نیست.

رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی:

- ❖ برخی آموزه های اخلاق اقتصادی اسلام از جمله سفارش به زهد و رعایت قناعت کارکردهای مثبتی در اقتصاد اسلامی دارد.
- ❖ آموزه های اخلاقی اسلام از طریق پالایش درونی آحاد جامعه ضمن ارتقای معنوی انسان ها موارد زیر را به دنبال دارد:

افزایش
کارایی

تقویت
شفافیت
بازار

افزایش
سرمایه
اجتماعی

کاهش
هزینه
مبادله

رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی:

نظام اخلاقی اسلامی موجب بهبود کارکرد نظام اقتصادی جامعه اسلامی می شود.

نظام اقتصادی اسلامی به تقویت نظام اخلاقی در جامعه اسلامی کمک می کند.

ارتباط وثیق و دوسویه نظام اخلاقی و اقتصاد اسلامی

مثال: در نظام اخلاقی قرب به خداوند ارزش غایی است در این چارچوب تامین نیازهای معیشتی از آن جهت ارزشمند است که انسان در مسیر قرب الهی یاری میکند.

رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی:

نمونه هایی از طراحی های صورت گرفته در نظام اقتصادی اسلام جهت تقویت ارزشها و هنجارهای اخلاقی جامعه:

استفاده از نهادهایی همچون زکات برای تربیت اخلاقی جامعه اسلامی	ترویج فرهنگ روزی حلال و طیب	معرفی رفتار اقتصادی به عنوان عملی عبادی
---	-----------------------------	---

رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی:

نکات سیاست گذاری اخلاق اقتصادی در اقتصاد اسلامی:

❖ تأکید بر وجوه اخلاقی در بازار اسلامی

❖ اولویت کمک به معاش شرافتمندانه همگانی از سوی دولت

❖ تأکید بیشتر بر رشد اخلاقی و انسجام اجتماعی

نکته: در اقتصاد سرمایه داری، آزادی نفع طلبی (مشروط به مسالمت آمیز و قانونی بودن) و اولویت سودجویی (حتی بدون هیچ غایت معنوی و اخروی) هسته مرکزی اخلاق است.

رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی:

❖ ارتباط بین اخلاق و اقتصاد اسلامی در برخی زمینه ها قابل توجه است. کارکرد نهاد زکات در تزکیه عاملان اقتصادی از مصادیق عمده چنین ارتباطی است.

❖ یکی از کارکردهای قابل توجه مالیات های اسلامی همچون خمس و زکات تزکیه پرداخت کنندگان آن است که مسلمانان باید به قصد قربت و بدون ریا آن را پرداخت کنند. اسلام با طراحی یک نظام مالیاتی همراه با خود اظهاری، اعتماد به مودی مالیاتی و نرخ های منعطف سعی در حفظ انگیزه های درونی و اخلاقی مالیات دهندگان دارد.

❖ در نظام مالیاتی اسلام، اخلاق نقش مهمی در تمکین مالیاتی دارد.

❖ در طراحی نظام مالیاتی اسلام به مشکل تأثیر منفی کنترل و مشوق ها بر اخلاق مالیاتی توجه شده است.

➤ هدف کلی و اهداف رفتاری

• مقدمه

• کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی

• رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی

• زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی

زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی

❑ **اخلاق تحلیلی** اقتصاد اسلامی ناظر به تحلیل های فرا اخلاقی در اقتصاد اسلامی

است. مفهوم ارزش، تعریف سلسله مراتب ارزش از موارد مربوط به اخلاق تحلیلی است

❑ **اخلاق هنجاری** اقتصاد اسلامی به بررسی نظام ارزشی پذیرفته شده در اقتصاد

اسلامی و ارزش های محوری آن اختصاص دارد. که به آن مکتب اخلاقی اقتصاد اسلامی نیز میگویند.

❑ پذیرش هر یک از مکاتب اخلاقی پیامد گرایی، وظیفه گرایی در اقتصاد اسلامی می تواند نتایج

مشخصی در مباحث اقتصاد رفاه اسلامی و چگونگی ارزیابی سیاست های اقتصادی داشته باشد.

❑ در اخلاق هنجاری اقتصاد اسلامی ارزش های مورد نظر در هر یک از حوزه های

رفتار اقتصادی از جمله مصرف، تولید و توزیع تبیین می شود.

زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی

❑ نمونه ای از اخلاق هنجاری :

❑ اسلام با ترویج هنجارهای سخت کوشی، قناعت و ایثار در عرصه های تولید، مصرف و توزیع از افراد می خواهد که سخت کارکنند، مصرفی متعادل داشته باشند و مازاد درآمدها را به فقیران ببخشند.

✓ هنجار سخت کوشی در تولید باعث افزایش میزان تولید و تقویت کارایی می شود.

✓ هنجار قناعت در مصرف نه تنها د باعث کاستن از مصارف مسرفانه می شود بلکه به افراد کمک می کند مازاد درآمدها را در راه خدا انفاق کنند.

زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی

❑ **اخلاق کاربردی** در اقتصاد اسلامی به طور عمده ناظر به کاربرست نظریه اخلاق هنجاری اقتصادی اسلام برای تجزیه و تحلیل معضلات اخلاق اقتصادی است.

❑ **اخلاق کاربردی** اقتصاد اسلامی یافته های اخلاق هنجاری اسلامی را برای بررسی اخلاقی بودن یا نبودن این موقعیت ها و سیاست های اقتصادی به کار می گیرد. بعنوان نمونه: دربانکداری بدون ربا بانک ها مجاز به دریافت جریمه تاخیر هستند؟

❑ **اخلاق حرفه ای** اسلامی را می توان بخشی از اخلاق کاربردی اقتصاد اسلامی دانست که به بررسی موضوعات، مسائل و معضلات اخلاقی در حرفه ها می پردازد.

❑ نکته برجسته در اخلاق حرفه ای اسلامی توجه به ضرورت تربیت اخلاقی فعالان اقتصادی و گسترش فرهنگ مسئولیت پذیری در فضای کسب و کار است.

❑ **اخلاق توصیفی** اقتصاد اسلامی با رویکردی اثباتی به بررسی رابطه بین اخلاق و اقتصاد می پردازد. تدوین نظریات و مدل هایی برای تحلیل کارکرد اخلاق در اقتصاد و تبیین رفتارهای خیرخواهانه در این حوزه انجام میشود.

• هدف کلی و اهداف رفتاری

• مقدمه

• کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی

• رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی

• زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی

مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی:

- از نظر برخی فیلسوفان مسلمان، ارزش تقریباً مترادف با مطلوبیت است.
- به نظر آنها با وجود تنوع کاربرد واژه ارزش در علوم مختلف (اقتصاد، اخلاق، حقوق و ...) معنای عمومی ارزش تقریباً با معنای مطلوبیت برابر است.
- بر این اساس، واژه ارزش درباره چیزهایی است که به نحوی خواسته فرد، افراد خاص یا عموم انسان ها باشد.

مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی:

□ اگر ارزش مترادف مطلوبیت گرفته شود می توان به موارد زیر اشاره کرد.

اهداف نیز اموری می باشند که به واسطه مطلوب بودن به ارزش متصف می شوند.

قراردادها و توافق های جمعی نیز بیان کننده مطلوب های جمعی می باشند.

سلیقه های شخصی نیز می توانند امور متنوعی باشند که مطلوب تلقی می شوند.

متعلق دستورها و خواهش ها نسبت به دستور دهنده و درخواست کننده اموری مطلوب و ارزشمند به شمار می روند.

مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی:

□ هر چند ارزش و مطلوبیت از جهت معنایی به هم نزدیکند ولی یکی دانستن آنها با ابهام هایی روبروست.

□ مطلوب به این معناست که من به چیزی گرایش دارم و گرایش من لازمه امیال و شهوات من است.

□ اگر بپذیریم انسان دارای دو دستگاه میل و ارزش داوری است، تفاوت های مفهومی ارزش و مطلوبیت نیز معنادارتر می شود.

□ دستگاه امیال در فرد کشش ایجاد می کند و ما از خروجی آن با عنوان امور مورد علاقه یا مطلوب یاد می کنیم. دستگاه ارزش داوری نیز قضاوت میکند. این دستگاه حتی در مورد امیال هم ممکن است قضاوت کند.

□ سیستم امیال و ارزش گذاری افراد ممکن است به مرور زمان به یکدیگر نزدیک شوند.

مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی (الف) ارزش حقیقی و غیر حقیقی

- ارزش واقعی ناظر به مطلوبی است که شایسته طلب باشد. ولی ارزش اعتباری ارزشی است که مطلوب بودن آنها تنها به سلائق و علایق ما وابسته است و نمی توان آن را شایسته خواستن دانست.
- این نکته می تواند نشان از گسست بین ارزش و مطلوبیت باشد.
- برای آنکه بتوان بین ارزش حقیقی (شایسته طلب) و موهومی (مطلوب ناشایسته: وابسته صرف به علایق و سلائق افراد) تفکیک کرد، باید ملاکی برای قضاوت در مورد شایستگی مطلوبیت داشت.
- طرفداران برابری ارزش و مطلوبیت، عقل، تجربه و وحی را راه تشخیص ارزش میدانند.

مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی (الف) ارزش حقیقی و غیر حقیقی

- پیوند ارزش و مطلوبیت ما را با مشکل نسبی شدن اخلاق روبرو میکند، یعنی با تغییر امیال افراد، قضاوت در باره اخلاقی بودن یا نبودن آن چیز تغییر میکند. یکی از ظرفیت های فلسفه اسلامی ارائه تفسیری از انگیزه های اخلاقی است که با مشکل نسبیت مواجه نیست و مبتنی بر تفکیک بین دو ساحت انسان، یعنی ماده و معناست.

بعد معنوی انسان آبخشور انگیزه های غایی خیرخواهانه یا دگر گرایانه است. و از مختصات انسان است و به روح الهی انسان رجوع می کند.

بعد مادی انسان زمینه ساز انگیزه های غایی خودخواهانه یا خود محورانه است و ریشه در غرایز انسان دارد که با حیوانات مشترک است

مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی (ب) سلسله مراتب ارزش:

ارزش ها

غیری (وابسته و ابزاری):
ارزشی است که مطلوبیتش به
امر دیگری مربوط است.

ذاتی (ناوابسته و غایی):
ارزشی است که به خودی خود
مطلوب باشد.

با توجه به محال بودن تسلسل در مطلوبیت ها، سلسله مطلوبیت های
وابسته باید به مطلوبیتی ناوابسته منتهی شود.

مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی (ب) سلسله مراتب ارزش:

از نگاه فلاسفه مسلمان چون هدف از آفرینش، انسان کامل است، والاترین هدفی که
شایسته است مطلوب انسان واقع شود، چیزی جز قرب به خداوند متعال نیست. لذا
قرب الهی ارزش ذاتی نا وابسته دارد. ارزش دیگر امور نیز با توجه به کمک آنها در
رسیدن به این ارزش تعیین میشود.

از آنجا که در عمل ممکن است نتوان همه کارهای ارزشمند را با هم انجام داد، در
تزام ارزش ها باید همواره آن چیزی ترجیح داده شود که ارزش بیشتری دارد. برای
تشخیص ارزش برتر در موارد التزام می توان از وحی کمک گرفت.

مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی (ج) عدم نسبیّت ارزش ها:

- ارزش های واقعی را می توان بر اساس ارتباطی که با واقعیت های دیگر دارند، اثبات کرد.
- در گزاره های بیان کننده ارزش ها واژه های خوب و بد، بیانگر رابطه واقعی میان فعل فاعل و نتیجه آن است که از نوع رابطه علت و معلولی است.
- علامه طباطبایی با ارائه نظریه ادراکات اعتباری، ارزش ها را اموری ذهنی می داند که ارتباطی دو سویه با واقعیت های بیرونی دارند.
- ارزش ها از ناحیه منشأ و خاستگاه (نیازها و احساسات) و همچنین از ناحیه آثار و نتایجشان (کمال و سعادت) با واقعیت ارتباط دارند.
- از آنجاکه این ارزشها به لحاظ منشأ و آثار با ویژگیهای طبیعی انسان ارتباط دارد و به سبب ثبات برخی از این ویژگیهای اساسی، ارزشهایی (اعتباریاتی) که براساس آن تولید میشود، مستمرا ثابت و مطلق میباشند.

فصل ۷: مبانی ارزش شناختی اقتصاد اسلامی

- هدف کلی و اهداف رفتاری
- مقدمه
- کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی
- رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی
- زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی
- ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی
- مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی

مجلس خبرگان

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (الف) حیات طیبه:

- زندگی طیب، زندگی ای پاکیزه و عاری از هر نوع آلودگی است که بر اساس اعتدال و صراط مستقیم بنا شود.
- چنین زندگی ای مستلزم بهره مندی افراد از کالای طیب است که بنا بر کاربردهای قرآنی، کالایی پاک، حلال، سالم و با کیفیت است.
- کالایی طیب است که نه تنها به جسم انسان ضرر نزند بلکه آسیبی به روح و روان او وارد نکند.
- شاخص تولید ناخالص داخلی طیب همانند شاخص تولید سبز به پیامدهای بیرونی تولید توجه می کند. و بر این اساس هنگام محاسبه شاخص تولید ناخالص داخلی طیب، خالص هزینه های زیست محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی تولیدات کالاها و خدمات از میزان متعارف شاخص تولید ناخالص داخلی کسر می شود.

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (ب) رفاه:

- ❖ در اقتصاد اسلامی رفاه **ارزش محوری ندارد** و در کنار ارزش های دیگری همچون عدالت و خیرخواهی، **ارزشی ابزاری** در راستای تحقق ارزش اصیل تحقق کمال انسان در سایه قرب الهی دارد.
- ❖ در رویکرد اسلامی، برآورده شدن تمام ترجیحات زودگذر دنیایی ناپسند، باعث افزایش رفاه نمیشود.
- ❖ اگر از شاخص تولید طیب به عنوان ابزاری برای سنجش رفاه استفاده کنیم، بهتر از شاخص تولید ناخالص داخلی متعارف می تواند حاکی از رفاه افراد جامعه باشد.

مجلس خبرگان

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (ج) کارایی

- در اقتصاد اسلامی کارایی تنها در قالب مفهوم بهینه پرتو و تغییرات رفاهی محدود نمی شود.
- برخی پژوهش گران اقتصاد اسلامی کارایی را در ارتباط با عدالت تعریف کرده اند. که می توان کارایی را در چارچوب قضاوت های ارزشی حاکم بر رفاه اسلامی بازسازی کرد.
- معیار عدالت اقتصادی دارای جامعیت لازم است و متضمن شرط کارائی اقتصادی میباشد.

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (د) آزادی

- از نظر شهید صدر در کتاب اقتصاددانا، آزادی در اقتصاد اسلامی هم از جهت ذهنی و هم عینی محدود است.

محدودیت های عینی
بیان کننده قدرت بیرونی
است که رفتار اجتماعی را
تعریف و منظم می کند.

محدودیت های ذهنی
آزادی از عمق وجود
افراد ریشه می گیرند. به
بیان دیگر از هویت
اخلاقی فرد مسلمان
قدرت می گیرند.

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (د) آزادی

▪ شهید صدر همچنین بین آزادی طبیعی و اجتماعی نیز تفکیک می کند:

آزادی اجتماعی توسط نظام اجتماعی اعطا می شود.
آزادی واقعی به عنوان یکی از انواع آزادی اجتماعی قدرتی است که فرد از جامعه دریافت می کند تا امور معینی را انجام دهد.

آزادی طبیعی به وسیله طبیعت در اختیار قرار می گیرد.

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (د) آزادی

- **آزادی حقیقی** مورد اشاره شهید صدر شباهت زیادی به مفهوم آزادی معنوی در اندیشه شهید مطهری دارد.
- از نظر شهید مطهری خداوند پیامبران را فرستاد تا به مردم دستیابی به **آزادی معنوی** را یاد بدهند. افراد برای دستیابی به آزادی معنوی باید بتوانند اراده و خشم خود را کنترل کنند تا بتوانند از اغواها در مقابل درآمدهای نامشروع نجات یابند.
- چپرا در تحلیل توانایی بشر برای کنترل نفس از ساز و کار فیلتر اخلاقی در اقتصاد اسلامی یاد می کند.
- از نگاه او مسلمانان به واسطه بهره مندی از تعلیمات اسلامی قادر به ارزیابی تمایلات خود و تسویه آنها پیش از ورود به بازار می باشند.

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (ه) عدالت و برابری

تعریف عدالت به قرار دادن امور در جایگاهشان و دادن حق افراد متداول تر است.

قوام در
مصرف

قرار گرفتن
اموال در
موضع قوام
آن

حق
برخورداری
برابر از منابع
و ثروت های
عمومی

قوام در بهره
برداری از
اموال و منابع
عمومی

سهم بری بر
اساس میزان
مشارکت در
تولید

معیارهای
پژوهش
گران اقتصاد
اسلامی برای
عدالت:

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (ه) عدالت و برابری

- شهید صدر در کتاب اقتصادنا عدالت اجتماعی را به عنوان رکن سوم اقتصاد اسلامی در کنار مالکیت مختلط و آزادی در کادر محدود معرفی می کند.
- به نظر ایشان عدالت اجتماعی در رویکرد اسلامی مبتنی بر دو اصل **تکافل عام و توازن اجتماعی** است. ایشان با ارائه نظریات توزیع پیش از تولید و پس از تولید ابعادی از عدالت توزیعی در اسلام را آشکار می کند. از نگاه شهید صدر، **توازن اجتماعی** در رویکرد اسلامی به مفهوم هم سطحی مردم در زندگی و نه در آمد است.
- اسلام با وضع دو محدودیت بالا (ممنوعیت اسراف) و پایین (لزوم ارتقای سطح زندگی افراد پایین جامعه) برای معیشت به دنبال ایجاد همگرایی در سطح زندگی است تا به سطح یکسانی برسند.

ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی (و) ارزش انسان و طبیعت

- ❑ گسترش رویکردهای اومانیستی در استناد ارزش ذاتی به انسان و امیال او محدودیت هایی برای ارزش گذاری طبیعت و حفاظت از ذخایر زیستی فراهم کرده است.
- ❑ در نظام ارزشی اسلامی، ارزش انسان بر پایه تقوا و توانمندی آنها در دستیابی به قرب الهی تعیین می شود. در این راستا، طبیعت به عنوان ارزشی ابزاری در خدمت تعالی بشر در نظر گرفته می شود. مشخص است که حفظ طبیعت و محیط زیست نیز از آن جهت ارزشمند است که می تواند پایداری بشر در دستیابی به تکامل را تضمین کند.
- ❑ از نگاه علامه طباطبایی آنچه در زندگی دنیوی انسان وجود دارد می تواند در شرایطی معنادار و ارزشمند و در شرایطی بی معنا و پوچ باشد.
- ❑ زندگی دنیوی استقلالی (بدون باور به خدا و زندگی پس از مرگ) در حقیقت نوعی لهو و لعب، پوچ و بی ارزش است که موجب تفاخر و تکاثر می شود.
- ❑ در مقابل زندگی مطلوب حیات طیبه نام دارد که ارزش زیستن دارد و ایدئال قرآن است.

فصل ۷: مبانی ارزش شناختی اقتصاد اسلامی

• مقدمه

• هدف کلی و اهداف رفتاری

• رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی

• کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی

• مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی

• زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی

• ورود ارزش ها در علم اقتصاد اسلامی

• ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی

مجلس شورای اسلامی

ورود ارزش ها در علم اقتصاد اسلامی (الف) از عقلانیت ناقص تا عقلانیت تکامل یافته

- ✓ عقلانیت افراد محدود است. افراد نه تنها از ضعف های شناختی رنج می برند بلکه در مقابل وسوسه های زود گذر نیز توانایی کامل ندارند.
- ✓ در نگاه اسلامی، از یک سو به مشکلات بشر در انتخاب عقلایی توجه شده و از سوی دیگر بر ظرفیت انسان برای بهره مندی از عقلانیت تکامل یافته تاکید شده است.
- ✓ اسلام با در نظر گرفتن محدودیت های بشر در انتخاب عقلایی، راه برطرف کردن این ضعف ها در تقویت قدرت شناختی بشر و کنترل هوای نفس در سایه تهذیب اخلاقی می داند.
- ✓ در رویکرد اسلامی، تقویت قدرت شناختی انسان با گسترش نگاه او نسبت به گسترده زندگی و در نظر گرفتن دنیای آخرت صورت می گیرد. مشکل عقلانیت امیال و پیروی از هواهای نفسانی نیز نیازمند ورود عنصر اخلاق و معنویت در تجزیه و تحلیل های عقلانی بشر است. پیوند عقلانیت با اخلاق و معنویت زمینه ساز تحقق نوعی عقلانیت تکامل یافته و متعالی است.
- ✓ انسان اقتصادی برخوردار از عقلانیت تکامل یافته می تواند با دستیابی به اطلاعات مناسب، مدیریت امیال و جستجوی بهترین ابزار برای تامین نیازها، بر مشکل عقلانیت ناقص غلبه کند.

ورود ارزشی ها در علم اقتصاد اسلامی: (ب) رابطه اخلاق و عقلانیت در اقتصاد اسلامی

✓ در رویکرد اسلامی، تعارضی بین عقل و اخلاق وجود ندارد.

- ✓ بر اساس مفهوم گسترده عقلانیت در رویکرد اسلامی، فرد عاقل هنگام انتخاب گستره ای از منافع مادی-معنوی و دنیوی - اخروی را در نظر می گیرد. در چنین فضایی اخلاقی عمل کردن عین عقلانیت است.
- ✓ برخی پژوهشگران اقتصاد اسلامی، همگرایی اخلاق و عقلانیت در اقتصاد اسلامی را با توجه به رویکردهای فیلسوفان مسلمان نسبت به عقل عملی تبیین کرده اند.
- ✓ بر این اساس استدلال شده که در سنت فلسفه اسلامی، عقلانیت (عقل عملی) به پیگیری مطلوبیت یا نفع شخصی تقلیل نیافته، بلکه به معنای تحقق فضائل در جهت سعادت انسان است.
- ✓ در این چارچوب عقلانیت به معنای توان تشخیص فضایل و عمل مطابق با آن برای دستیابی به سعادت تعریف می شود

ورود ارزشی ها در علم اقتصاد اسلامی: (ب) رابطه اخلاق و عقلانیت در اقتصاد اسلامی

✓ یکی از راهبردهای اسلام برای وارد کردن اخلاق و معنویت در اقتصاد این است که رفتار اقتصادی را به نوعی عبادت خداوند تبدیل کند.

✓ پیامبر اکرم (ص) می فرماید: «عبادت خداوند ده جزء دارد که نه جزء آن در طلب روزی حلال است»

✓ در دیدگاه اسلامی هر فعالیتی می تواند به عبادت خداوند تبدیل شود. به شرطی که فرد آن را برای خشنودی خداوند انجام دهد.

✓ امام علی(ع) می فرماید: کسی خود را برای کسب روزی حلال به زحمت می اندازد، همانند کسی است که در راه خداوند مبارزه می کند.

فصل ۷: مبانی ارزش شناختی اقتصاد اسلامی

• مقدمه

• هدف کلی و اهداف رفتاری

• رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی

• کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی

• مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی

• زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی

• ورود ارزش ها در علم اقتصاد اسلامی

• ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی

• ورود ارزش ها در سیاست گذاری اقتصادی

ورود ارزشی ها در سیاست گذاری اقتصادی:

الف) مکتب اخلاقی اسلام وملاک ارزش داوری در سیاست گذاری ها در اقتصاد اسلامی

✓ سیاست گذاری در اقتصاد متعارف به شدت تحت تأثیر پذیرش رویکرد پیامد گرایی مطلوبیت محور و به تبع معرفی شاخص هایی همچون بهینه پرتو قرار دارد.

✓ به نظر برخی پژوهشگران اقتصاد اسلامی به کار گیری نظریه «مطلوبیت گرایی» به عنوان تنها مبنا برای سیاست گذاری در اقتصاد اسلامی موجب بروز کاستی های زیادی می شود. و دو رکن اساسی پیامد گرایی مطلوبیت محور یعنی «مهم بودن پیامدها» و «سنجش پیامدها بر اساس مطلوبیت» با انتقادهایی روبه رو است.

✓ در تحلیل برخی پژوهش گران اقتصاد اسلامی پیشنهاد شده که در نظام اسلامی، انتخاب یک سیاست از سوی سیاست گذار با رویکرد تکلیف گرا و با توجه به تأثیر آن بر کمال افراد تعیین شود.

✓ این رویکرد به آیات و روایاتی مستند شده که حاکی از آن است که حق و عدل فی نفسه مهم اند و سیاست گذار اقتصادی باید فارغ از نتایج محتمل در پی آن باشد.

ورود ارزش ها در سیاست گذاری اقتصادی:

الف) مکتب اخلاقی اسلام و ملاک ارزش داوری در سیاست گذاری ها در اقتصاد اسلامی

- ✓ برخی دیگر از پژوهشگران بحث از ملاک ارزش گذاری در اقتصاد اسلامی را از زاویه تابع رفاه اجتماعی مطرح کرده اند.
- ✓ از این رو، رفاه اقتصادی و اجتماعی باید زمینه های لازم اقتصادی برای تکامل افراد را فراهم کند. هر تغییری که زمینه های رفاهی بیشتری را برای تعداد زیادتری از افراد جامعه در دستیابی به چنین تقریبی فراهم کند، نقش موثرتری در این تابع خواهد داشت.
- ✓ به بیان دیگر، متغیر توضیحی تابع رفاه اجتماعی اسلامی، **توانمندی در مسیر تقرب الی الله** است. توانمندی نیز به نوبه خود تابعی از دو متغیر است: یکی مطلوبیت هایی که از توزیع کالاها و خدمات برای افراد (انفاق) فراهم می کند؛ متغیر دیگری که توانمندی را توضیح می دهد، توزیع کالاها و خدماتی نظیر تامین بهداشت عمومی، زدودن فساد، تامین حد کفاف و....

ورود ارزش ها در سیاست گذاری اقتصادی

ب) رتبه بندی اهداف اقتصادی

- اگر در رویکرد ارزشی اسلام، تحقق حیات طیبه و کمال انسان در سایه قرب الهی به عنوان ارزش محوری در نظر گرفته شود، سایر ارزشها و اهداف با توجه به میزان تأثیرگذاری بر آن ارزش گذاری می شوند.
- حفظ نظام اسلامی و حاکمیت سیاسی آن با اینکه هدف اقتصادی نیست ولی بر اهداف اقتصادی تقدم دارد. همچنین، تأمین نیازهای ضروری و اولیه نظام که حیات افراد جامعه به آن وابسته است، نسبت به رشد رفاه عمومی تقدم دارد. در شرایط معاصر، تعلیم و تربیت، تامین اجتماعی و تأمین دیگر زیرساخت های پیشرفت بابر اهداف اولویت دارند.
- به جز حفظ اصل نظام اسلامی و پس از آن حفظ جان انسانها، و اولویت ها در شرایط مختلف اجتماعی سیاسی رتبه بندی مختلفی می یابند.

فصل ۷: مبانی ارزش شناختی اقتصاد اسلامی

• مقدمه

• هدف کلی و اهداف رفتاری

• رابطه اخلاق و اقتصاد اسلامی

• کارکرد اخلاق در اقتصاد اسلامی

• مفهوم شناسی ارزش در اقتصاد اسلامی

• زمینه های مطالعاتی اخلاق و اقتصاد اسلامی از اخلاق هنجاری تا اخلاق حرفه ای و کاربردی

• ورود ارزش ها در علم اقتصاد اسلامی

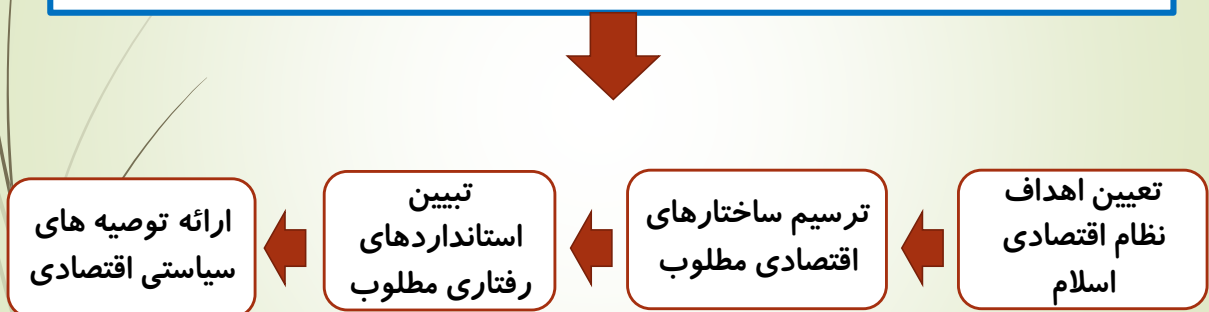
• ارزش های محوری در اقتصاد اسلامی

• ورود نظام مند ارزش ها در اقتصاد اسلامی

• ورود ارزش ها در سیاست گذاری اقتصادی

ورود نظام مند ارزش ها در اقتصاد اسلامی:

سیر ورود ارزش در اقتصاد اسلامی با توجه به مراحل تدوین نظریات اقتصاد اسلامی:

ورود نظام مند ارزش ها در اقتصاد اسلامی:

الف) ترسیم اهداف نظام اقتصادی اسلام: اهداف نظام اقتصادی اسلام و سلسله مراتب آن در این بخش تعیین می شود. عدالت، رفاه و آزادی در زمره اهداف میانی نظام اقتصادی اسلام قرار می گیرند.

ب) ترسیم ساختارهای مطلوب اقتصاد اسلامی: در این مرحله ساختارهای نهادی مطلوب نظام اقتصادی اسلام که باید در جامعه ایجاد شود تا رفتارهای اقتصادی در درون آن شکل گیرد، تعیین و توصیه می شود.

ج) تبیین استانداردهای رفتاری مطلوب در چارچوب ساختاری مطلوب: در اقتصاد اثباتی اسلامی استاندارد رفتاری مطلوب به عنوان مبنای تحلیل متمایز از عقلانیت متعارف است.

د) توصیه سیاست های مطلوب در چارچوب ساختار و رفتار مطلوب: سیاست های یادشده حاکی از اقداماتی است که برای بهبود عملکرد نظام اقتصادی اسلامی و تسهیل دستیابی به اهداف اقتصادی و جلوگیری از بروز مشکلات اقتصادی در چارچوب ساختار پذیرفته شده معرفی می شوند.